

PAPP SÁNDOR

Az Oszmán Birodalom, a Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia kapcsolattörténete a békekötések tükrében*

(Vázlat és adatbázis)

Az oszmán–magyar történelmi együttélés jellege évszázadokon keresztül katonai jellegű volt, miközben a nagy háborúkat időről időre megszakította a két hatalom közötti fegyverszünetek és békekötések sora. Ezek diplomáciatörténeti értékét nem kell magyarázni, mégis egységes elvek szerinti forráskritikai kiadásuk teljesen hiányzik a történetírásunkból. A Magyar Tudományos Akadémia és a Szegedi Tudományegyetem Oszmán-kori Kutatócsoportja elsősorban ezeknek az alapidokumentumoknak a feltárásával, feldolgozásával és fordításával foglalkozik.¹ Mivel az Oszmán Birodalom vallási és etnikai tekintetben az egyik

* Köszönöm Ivanics Máriának, hogy a tanulmány első változatát elolvasta, és javaslataival segítette munkámat. A kutatást az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatta 20391-3/2018/FEKUST-RAT. Szegedi Tudományegyetem, Interdiszciplináris Kiválósági Központ, Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszéke, MTA-SZTE Oszmán-kori Kutatócsoportja és a Mindennapi élet és birodalmi politika a Köprülü-restauráció idején (OTKA K 109070) pályázat munkájának a keretében készült.

¹ Az MTA-SZTE Oszmán-kori Kutatócsoport alkalmazott tagjai: Papp Sándor, Göncöl Csaba, Hadnagy Szabolcs, Juhász Krisztina, Marton, Gellért Ernő, Szabados János és Teiszler Éva. Munkájukat nem alkalmazott tagként segíti Cziráki Zsuzsanna, Tóth Hajnalka és Tóth Sándor László az SZTE Kora Újkori és Középkori Magyar Történeti Tanszékről. Külső tagként részt vesz a kutatásban Brandl Gergely UNKP ösztöndíjas és Bara Péter. Jelen tanulmány elkészítéséhez külön nem jelezve a kutatók alábbi, témára vonatkozó írásait használtam: Cziráki Zsuzsanna: *Követ vagy szélhámos? A Habsburg-diplomácia útvesztői egy konstantinápolyi gyilkosság tükrében*. Aetas, 31. évf. (2016) 3. sz. 22–39.; Cziráki, Zsuzsanna: *Making Decisions at the Imperial Court in Vienna Related to the Election Procedure of the Resident Ambassador Simon Reniger von Renningen (1649–1666) in Constantinople*. Archivum Ottomanicum, vol. 33. (2016) 91–99.; Cziráki, Zsuzsanna: *Language Students and Interpreters at the Mid-seventeenth-century Habsburg Embassy in Constantinople*. Theatrum Historiae, vol. 19. (2016) 27–44.; Tóth, Hajnalka: „Unutulmuş Biriyim”: 17. Yüzyıl Ortasında Macar Süvari Subay ile Budinli Türk Çavuşun Serbest Brakılma Hikâyesleri. Güney Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi / Journal of South-Eastern European Studies, vol. 24. (2013[2017]) nr. 2. 49–67.; Tóth Hajnalka: *A vasvári békekötésig vezető út: Oszmán–Habsburg diplomáciai lépések a béke megújítására, 1662–1664*. In: Tóth Ferenc – Zágorkhidí Czigány Balázs (szerk.): *A szentgotthárdi csata és a vasvári béke / La bataille de Saint Gotthard et la paix de Vasvár: Oszmán terjeszkedés – európai összefogás / Expansion ottomane – Coopération européenne*. Budapest, 2017. 319–338.; Tóth Hajnalka: *Vár, sánc vagy őrház? – Miket építettek az erdélyi–temesközi határvidék Habsburg-oldalán a karlócai békekötés után?* Keletkutatás, 2017. ősz, 33–48.; Szabados János: *A 17. századi Habsburg-hírszerzés „gyöngyszeme”. Hans Caspar budai titkos levelező (1646–1659) munkássága. Vázlat egy nagyobb összefoglaláshoz*. Aetas, 31. évf. (2016) 3. sz. 77–92.; Szabados János: *Habsburg-oszmán kommunikáció a 17. század derekán: Johann Dietz császári futár halálának körülményei és következményei*. In: Bodnár-Király Tibor – Hende Fanni – Pataki Katalin (szerk.): *Szóra bírní az újkort: A III. Kora-*

legsokszínűbb államalakulatok közé tartozott, szükséges, hogy az okmányok helyes értelmezéséhez a török, latin, német és magyar nyelvű források filológiai vizsgálata mellett az oszmán állam struktúrájával, nemzetei és vallási közösségei viszonyaival is foglalkozunk. A többi vizsgálandó részterületet nem érintve az alábbiakban a kutatócsoport fő kutatási témáját kívánom ismertetni, melynek fókuszában a középkori magyar királyok, később a Habsburg császárok és az oszmán szultánok között létrejött békeszerződések kritikai kiadása áll 1739-ig, illetve 1791-ig.

Meggyőződésünk szerint 1541 után a középkori Magyar Királyság jogfolytonosa államjogi és diplomáciai tekintetben az akkor I. Ferdinánd (1527–1564) magyar király vezetése alatt álló országrész volt, így az oszmán–magyar kapcsolatokat tekintve is ez vette át a Mohács előtti magyar államiság jogi szerepét. Ez az a történelmi alap, amelyre épülve kutatási területünk a készülő forráskiadásban a 15. századtól a 18. század közepéig – végéig – terjed ki. A kettős királyválasztás időszakában két párhuzamos vizsgálatot is kell folytatnunk, hiszen mindkét országrész ura, azaz I. Ferdinánd mellett I. János (1526–1540) magyar király, majd pedig fia, II. János (1540–1571) is választott királyként került a budai trónra. A fordulat 1541-ben következett be, mikortól kezdve II. János ugyan továbbra is viselte a választott magyar királyi címet (majdnem haláláig), uralma egyben az erdélyi állam, a későbbi Erdélyi Fejedelemség kialakulásának első időszaka.

A forrásbázis jellegéből adódóan az elsődleges kutatások a bécsi állami levéltár (Österreichisches Staatsarchiv) Haus-, Hof- und Staatsarchiv anyagában folytak – és folynak jelenleg is. Az eddigiek során három nagy okmánygyűjteményt és több kéziratgyűjteményt kellett áttekintenünk. Elsősorban a diplomatikai gyűjteményben lévő, különálló egységet alkotó török okleveleket (*Türkische Urkunden*), amelyek alapvetően két, az őrzés tekintetében eltérő ágra oszlanak. Az első, eredeti okmányokat tartalmazó gyűjtemény tekercesekben őrzi az oszmán okleveleket. A második, hasonló című török okmánygyűjtemény kartonok szerint van rendezve, bennük szürkés-kék 19. századi – 20. század eleji csomagolópapírokban található az összehajtott oklevelek. A harmadik nagy gyűjtemény a békeszerződések sorozat (*Staatsverträge*), amely másolatokat tartalmaz eredeti oszmán–török nyelven és latin fordításban. Mindhárom gyűjtemény őrzi a Portával és tisztviseleivel folytatott levelezés latin példányait, másolatait, illetve néha az elkészített eredeti, de nem expedált változatokat is.

A fentiek mellett még két, keleti forrásokat őrző fondot is át kellett néznünk: a levéltárban őrzött keleti kéziratokat tartalmazó anyagot (*Orientalische Handschriften*) és a monarchia keleti diplomataképzőjének gyűjteményét (*Orientalische Handschriften der ehemaligen Konsularakademie*). Ezek mellett természetesen a kutatás a bécsi Nemzeti Könyvtár kézirataira (Nationalbibliothek, Handschriftensammlungen, Orientalische Handschriften) is kiterjed.

A bécsi kutatások mellett nem feledkezhetünk meg a hazai gyűjteményekről sem, mint a Magyar Nemzeti Levéltárról és az Esztergomi Prímási Levéltárról, az ELTE Egyetemi Könyvtár és Levéltár kéziratairól, de a határon túli, pozsonyi, kolozsvári, eperjesi levéltárak gyűjteményeiről sem.

Az eddigiek során széles körű feltáró munkát végeztünk és végzünk az isztambuli, volt nagyvezíri hivatal hatalmas oszmánkori levéltárában (Başbakanlık Osmanlı Arşivi), a Topkapı Szeráj külön gyűjteményeiben (Topkapı Saray Müzesi Arşivi ve Kütüphanesi) és több volt mecsetkönyvtár kéziratai között. Át kellett tekintenünk több török tudós hagyatékát,

mint például az Atatürk Könyvtár (Atatürk Kitaplığı) gyűjteményében őrzött, úgynevezett Cevdet pasa iratait (*Muallim Cevdet Yazmaları*) és kéziratait; közöttük olyan kötet is található, amely a mohácsi csata előtti magyar diplomácia portai ellátását regisztrálta (Nr. 0,71., *Ruzmançe Defteri*). Ez utóbbi iratanyagok a kutatás azon fázisában adhatnak majd fontos adalékokat, amikor a békeszerződés-példányok hiányában arra keressük a választ, hogy mikor, milyen célból kereste fel magyar küldöttség a Portát a 15–16. században. Előzetesen már elkészült egy kivonat a fent jelezett forrásokból, amelyek több ponton is új adatokkal szolgálnak a korai oszmán–magyar történelemre vonatkozóan.²

Elképzeléseink szerint forráskiadásunkban (forráskiadásainkban) elsődlegesen az oszmán fél által ratifikált békepéldányokat tekintjük alapnak, ezek hiányában a korabeli oszmán-török másolatokra alapozunk. Ha ezek sem állnak rendelkezésünkre, akkor a latin és német fordítások is számba jöhetnek.

Miután magyar kutatók évtizedeken keresztül vizsgálták mind a nagyvezíri, mind a szultáni levéltár anyagait, joggal feltételezhetjük, hogy a Magyar Királyság kancelláriájában, majd pedig a bécsi központi hivatalokban keletkezett, eredeti okmányok már nem léteznek. Így a magyar királyok és Habsburg császárok békepéldányainak szövegeit csak korabeli másolatok alapján rekonstruálhatjuk. Rendkívüli szerencse, hogy Bécsben előkerült két olyan latin nyelvű császári ratifikáció, amelyeket pergamenre írtak, és az uralkodó, illetve a kancellár aláírta őket, sőt az egyik példányt lepecsételték, vagyis teljesen előkészítették az expedíáláshoz. Egy dokumentumnak pedig az eredeti méretű, papírra készült másolatával rendelkezünk. Feltételezhető, hogy ez volt az a példány, amelyen a díszes császári ratifikáció kiállítását megtervezték, amelyről aztán a szöveget átmásolták az eredeti pergamen példányra. Arra a kérdésre, hogy a két eredeti, kész változatot miért nem küldték el Isztambulba, csak a béketárgyalások részletes kutatása után lehet választ adni.

Az okmányokra vonatkozó bécsi feltáró munka szinte teljesen befejeződött. Lemásoltattuk a drinápolyi béke (1568) összes példányát, a zsitvatoroki béke (1606) szövegváltozatait és a vasvári békének (1664) a szultán nevében Érsekújváron kiállított ideiglenes ratifikációját. Gyönyörű kiadásban jelentek meg az 1559-es, az 1562-es és az 1565-ös békepéldányok, melyeknek az átírása és német fordítása, jól olvasható faksimilekiadása tervezett kutatásunk egyik mintájául szolgál.³ Mindezek mellett Ernst Petritsch elkészítette a Haus-, Hof- und Staatsarchivban őrzött, 1480 és 1574 közötti török okmányok katalógusát, mely nagy segítséget nyújtott a bécsi példányok, így az 1574-es okmány megtalálásában.⁴ Ugyanakkor megszereztük a békeszerződések egy részének 18. századi, latin nyelvű, kéziratos másolatát is.⁵

² Ezt az anyagot Hadnagy Szabolcs készítette el.

³ Schaendlinger, Anton C. (unter Mitarbeit von Claudia Römer): *Die Schreiben Süleymâns des Prächtigen an Karl V., Ferdinand I. und Maximilian II. aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien* Bd. 1. (Transkriptionen und Übersetzungen) Bd. 2. (Faksimile). Wien, 1983 (Denkschriften der Philosophisch-historische Klasse, 163:). Osmanisch-türkische Dokumente aus dem Haus-, Hof- und Staatsarchiv zu Wien, 1.)

⁴ Petritsch, Ernst Dieter: *Regesten der Osmanischen Dokumente im Österreichischen Staatsarchiv*. Bd. 1. (1480–1574) Wien, 1991. (Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs (a továbbiakban: MÖS), Ergänzungsband, 10/1.)

⁵ *Seres conditionum et pacificationis, quae sub divi Rudolphi, quondam Rom. Imperat. regimine etc. ... conclusa. Quibus accessit regnante Rom. Imp.Ferd. III. et Sultan Ibrahim Han Turcarum Imperat. moderna tractatio in pago Szöny. 19. Martii 1649.* (török békék másolatai 1606–1649 között, fol. 36–42. a karánsebesi határegyezmény szövege 1741-ből); Österreichisches Staatsarchiv (a továbbiakban: ÖStA), Haus-, Hof- und Staatsarchiv, (a továbbiakban: HHSStA) Handschriften-sammlung (a továbbiakban: HS) W 518.

Az általunk kutatott témát a források jellegéből és az eltérő kutatási módszertanból adódóan is öt nagy, kronológiailag elkülönülő csoportra lehet bontani. Az első, körülbelül százéves intervallumot átfogó, a 15. század elejétől 1519-ig tartó időszakba a középkori oszmán–magyar békekötések tartoznak. A második csoportba pedig az 1528-tól 1540-ig, azaz I. János királynak a szultán vazallusává válásától II. János trónra lépéséig tartó időszak békéi és iratai. Ebből az időszakból két okmány maradt ránk: I. János békeszerződése I. Szülejmánnal, amit egy 16. századi hamisítványnak tartok; a másik pedig az 1540-es oszmán–magyar megállapodás, amelyben a szultán elismerte II. Jánost magyar királynak. Mindkét példánynak van több kiadása is, a források beillesztése kutatásainkba azonban indokolt, mivel mindkét esetben a magyar király szerződéséről van szó.⁶ A harmadik egység a 16. századi békeszerződések időszaka, amely a tizenöt éves háború kitöréséig (1591/1593) tart. Ebben az időszakban tizenkét békekötés történt (1547, 1559, 1562, 1564, 1568, 1574, 1575, 1576, 1577, 1583, 1590, 1593), és ide sorolom továbbá az 1533-as béketárgyalás záródokumentumát is, amely – egyelőre ismeretlen okból – nem vált jogerőssé, továbbá az 1545-ben létrejött első fegyverszünet okmányát. A negyedik a zsitvatoroki béke (1606) időszaka, amely megteremtette annak lehetőségét, hogy a béketárgyalások Magyarországon folyjanak. A ratifikációkat hozó főköveteket elviekben a határnál Esztergom és Komárom között cserélték ki. Az ötödik, utolsó korszak 1664-gyel kezdődik, és 1739-ig, illetve – ha a kutatás futamideje alatt teljesíthető lesz – 1791-ig, a zsizstovói békéig tart. Ezen időszak jellemzője, hogy a béketárgyalások a határoknál zajlottak, 1699-ben karlócánál és 1718-ban majd Pozsarevácnál, továbbá angol és holland közvetítők vettek részt a tárgyalásokon. A vaskövési békét is itt tárgyaljuk, attól függetlenül, hogy nem voltak közvetítők, hanem csak egy békejavaslat a császári követ, Simon Reniger részéről, amit a nagyvezír elfogadott.

A mohácsi csata előtti időszakra vonatkozóan nagy a forráshiány, így a kutatás során a többi korszaktól részben eltérő módszereket kell alkalmaznunk. A hiány oka a középkori magyar királyi udvar pusztulása. Annak is örülnünk kell, ha időnként magának a békekötéseknek az idejét meg tudjuk határozni. Eddig az 1416 és 1528 közötti időszakból 34 békeszerződésre ismerünk adatokat magyar, török és bizánci történeti művekből, továbbá a régi latin és német nyelvű szakirodalomból. A jelentős számú békekötésből azonban csak hat esetben maradtak fenn békedokumentumok, melyek közül az első1444-ből származik.⁷ Ezen kívül ismerjük még az 1483-as,⁸ 1488-as,⁹ 1498-as,¹⁰ 1503-as¹¹ és az 1519-es békeszer-

⁶ Papp, Sándor: *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden der Osmanen für Ungarn und Siebenbürgen. Eine quellenkritische Untersuchung.* Wien, 2003. 158., 162-164.

⁷ Papp Sándor: *II. Murád szultán és I. Ulászló lengyel és magyar király 1444. évi békekötése.* Acta Historica, 109. évf. (1999) 47–62.

⁸ *Epistolae Matthiae Corvini. Cassoviae, 1743.* 1–2.; Katona, Stephanus: *Historia critica Regum Hungariae, stirpis mixtae.* Vol. 16. Budae, 1793. 525. (Hammer-Purgstall tévedésből Katona munkájának 12. kötetére hivatkozott. Hammer-Purgstall, Joseph von: *Geschichte des Osmanischen Reiches.* (a továbbiakban: GOR). Bd. 2. Graz, 1963.² 287.; GOR 9., 287. Nr. 105.); Noradounghian, Gabriel: *Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman. Traités, conventions, arrangements, déclarations, protocoles, procès-verbaux, firmans, bérats, lettres patentes et autres documents relatifs au droit public extérieur de la Turquie.* Vol. 1. Paris–Lepzig–Neuchatel, 1897. 21. Nr. 105.; Fraknoi Vilmos: *Mátyás király levelei. Külügyi osztály. Második kötet. 1480–1490.* Budapest, 1895. 161–162., 286.

⁹ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (a továbbiakban: TSMA) E. 4861.; GOR 2., 297.; GOR 9., 284. Nr. 108.; Noradounghian: *Recueil d'Actes*, 22. Nr. 107.; Hazai György: *A Topkapu Szeráj Múzeum levéltárának magyar vonatkozású török iratai.* Levéltári Közlemények, 26. évf. (1955) 294–295.; Hazai, György: *Urkunde des Friedensvertrages zwischen König Matthias Corvinus und dem türkischen Sultan 1488.* Beiträge zur Sprachwissenschaft, Volkskunde und Literaturforschung (Steinitz-Festschrift). Berlin, 1965. 141–145.; Kellner-Heinkele, Barbara – Rauschmann, Simone-

zódést.¹² Az 1449-es békekötés dokumentumai nem ismertek, csak az a latin levél, amelyben Brankovich György szerb despota (1429–1456) felkínálta, hogy közvetít a békekötésben, és felsorolta a leendő békeponctokat.¹³ A Mátyás király (1458–1490) és II. Bajezid szultán (1481–1512) között megkötött 1483-as béke régóta ismert,¹⁴ de ennek ellenére érdemes tovább vizsgálni, mert a békeszöveg formája nem hasonlít a 15. századi oszmán–európai békeszerződésekéhez. Az első oszmán–török nyelven fennmaradt, dátum nélküli okmányt (a béke másolata) Hazai György adta ki, és ő határozta meg keletkezési idejét is: 1488.¹⁵

A békekötések melléktermékeként olyan gazdaságtörténeti feljegyzések is keletkeztek a Portán (a fentebb már érintett úgynevezett *rúznámcese-defterek*), amelyek beszámolnak a magyar követek érkezéséről, jövetelük céljáról, esetleg hozott ajándékaikról, továbbá arról, hogy hivatalból ki fogadta őket, és milyen értékű ellátmányt, illetve ajándékokat kaptak.¹⁶ A *rúznámcese-defterek* feljegyzései tizenkét évre vonatkozóan számolnak be intenzív magyar követjárásról (1488, 1489, 1491, 1495, 1503, 1504, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511), melyek közül hat esetben békekötés is történt (1488, 1495, 1498, 1503, 1511). Ugyancsak használnunk kell a szultáni szeráj levéltára (Sarayı Müzesi Arşivi) Mohács előtti török okleveleit is, mert ezek is tartalmazznak a követjárásokra és békétárgyalásokra vonatkozó adatokat.¹⁷

Christiane – Schönig, Claus – Winkelhane, Gerda – Zieme, Peter (Hrsg.): *Monumenta et Studia Turcologica. Ausgewählte Schriften von György Hazai*. Berlin, 2012. 534–540. (Studien zur Sprache, Geschichte und Kultur der Türkvolker, 14.)

¹⁰ Čorović, Vladimir: *Der Friedensvertrag zwischen dem Sultan Bayazid und dem König Ladislaus II.* Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, Jg. 90. (1937) 52–59.; Kosáry Domokos: *Magyar külpolitika Mohács előtt*. Budapest, 1978. 82.

¹¹ *Annales regum Hungariae ab anno Chr. 997 ad annum 1564 deducti ac maximam partem ex scriptoribus coaevis, diplomatibus, tabulis publicis, et id genus litterariis instrumentis congesti opera et studio Georgii Pray.* Vol. 3. Vindobonae, 1765. 305.; Katona: *Historia Critica* 18., 345.; *GOR* 2., 616–620.; Noradounghian: *Recueil d'Actes* 1., 24. Nr. 118.; Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (a továbbiakban: MNL OL) DL. 30 498.; TSMA E. 7675.; ÖStA HHStA Allgemeine Urkunden Reihe (a továbbiakban: AUR) 1503. 08. 20.

¹² Noradounghian: *Recueil d'Actes* 1., 27. Nr. 137.; „...endlich da einige auswärtige Fürsten nicht mitstimmen wollten, entschließen sie sich (1519) den Stillstand auf drei Jahre einzugehen.” Schimek, Maximilian: *Politische Geschichte des Königreichs Bosnien und Rama*. Wien, 1787. 198. „In der Stillstandesurkunde ward nur das Königreich Ungarn bekannt, Weil also die Länder Kroatien, Dalmatien und Slavonien namentlich nicht mitbegriffen waren, fand der Sultan Gelegenheit, seine bisherigen kleine – Eroberungen durch Streifzüge in diese Provinzen zu vergrößern. Farlati l. cit. Tom. 3. 437.” [Farlati, Illiri. Sacri.] Uo. 198. 1. jegyz. Ez az adat hamis, amit a béke szövege is bizonyít. Thallóczy Lajos – Horváth Sándor: *Alsó-Szlavóniai okmánytár. (Dubicza, Orbász és Szana vármegyék.) 1277–1710*. Budapest, 1912. 279–286. (Magyarország melléktartományainak okmánytára, 3.); MNL OL DL. 24393.

¹³ Teleki József, gróf: *Hunyadiak kora Magyarországon*. 2. köt. Pest, 1853. 244.

¹⁴ *Epistolae Matthiae Corvini*. 1–2.

¹⁵ Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (a továbbiakban: TSMA) E. 4861.; Hazai: *A Topkapı Szeráj*, 286–295.; Hazai: *Urkunde des Friedensvertrages*, 141–145.; Kellner-Heinkele–Rauschmann–Schönig–Winkelhane–Zieme (Hrsg.): *Monumenta et Studia Turcologica*, 534–540.

¹⁶ Papp Sándor: *A török béke kérdése a Dózsa-féle parasztháború idején*. In: Egyed Emese – Pakó László (szerk.): *Certamen III. Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-egyesület I. szaksztyábjában*. Kolozsvár, 2016. 229–243.

¹⁷ Ezekből az anyagokból lehetett rekonstruálni I. Mátyás és II. Mehmed (1451–1481) 1477. évi békeszerződését. Erre lásd: Papp, Sándor: *Ştefan cel Mare, le roi Mattias et l'Empire ottoman*. In: Biliçi, Faruk – Cădea, Ionel – Popescu, Anna (dir.): *Enjeux politiques, Économiques et militaires en Mer Noire. (XIVe–XXIe siècles)* Études à la mémoire de Mihail Guboglu. Braïla, 2007. 363–390.; Papp Sándor: *Ştefan cel Mare, Mátyás király és az Oszmán Birodalom*. Hadtörténelmi Közlemények, 121. évf. (2008) 2. sz. 303–325.

Egyelőre egyetlen békeszerződés – az 1503-as – esetében rendelkezünk teljes irattal, megvan a szultáni ratifikáció Bécsben őrzött latin fordítása, ismert a király ratifikációja, és Isztambulban megtaláltam az eredeti török békepéldányt is.¹⁸ Nagyon érdekes az 1519-es békeokmány, amelynek sokáig csak a latin nyelvű magyar ratifikációja volt ismert,¹⁹ de nemrég Pozsonyban előkerült egy szerb nyelvű szövegváltozata is, amely szintén a szultáni példány fordítását tartalmazza. (Bár felmerülhet annak a lehetősége is, hogy ez az eredeti oszmán példány szövege, hiszen előfordulhatott, hogy az oszmán–magyar békekötés nyelve a délszláv volt.²⁰)

A második, 1526 utáni időszakból az első ismert békekötés V. Károly német-római császár (1530–1556) és I. Ferdinánd magyar király közös békeműve I. Szülejmánnal, melyet a Habsburg testvérek külön-külön ratifikáltak 1547-ben.²¹ Ettől az időponttól kezdve a tizenöt éves háború kitöréséig (1591/1593) hét békekötésről és fegyverszünetről ismerünk adatokat és békedokumentumokat (1559, 1562, 1568, 1574, 1577, 1590). A béketárgyalások ebben az időszakban Isztambulban folytak, főkövetek – mint például Verancsics Antal – vezetésével, majd a békepéldányokat mindkét uralkodó ratifikálta.

A tizenöt éves háború után új időszak kezdődött, amit a háborút lezáró zsitvatoroki béke (1606) fémjelez. A békekötés előzményeképpen 1595-től 1606-ig hét béketárgyalás zajlott hazánkban (1595, 1597, 1598, 1599, 1601, 1603, 1604), amelyek minden esetben az őszi-téli hónapokra estek, és néha még a fegyverek zaja közepette sem szakadtak meg (például 1604-ben). A fenti időpontokban lebonyolított Habsburg–oszmán békekötési kísérletek kialakították azokat a feltételeket, szokásrendet, amelyet a későbbi évtizedekben is alkalmaztak.

Az 1606 és 1699 közötti időszakban összesen 18 alkalommal kötöttek békét a felek, ezek felsorolásától eltekintek, mivel az alábbi mellékletben mindegyikről találunk adatokat. Közülük öt alkalommal magyarországi helyszínen, a határ Komáromhoz közeli területén jött létre a béke (1606, 1618, 1625, 1627, 1641). Ezen magyarországi béketárgyalások jellegzetessége, hogy a helyi török méltóságok és a nádor irányításával,²² nagyrészt magyar nyelven, illetve törökül folytak, végeredményként pedig magyar, latin és oszmán-török megállapodásszövegek jöttek létre, melyeket mindkét birodalom uralkodója ratifikált. Ez a rendszer sem működött azonban mindig az előzetes terveknek megfelelően: van olyan megkötött béke, amelynek kétséges a ratifikálása (1644). Ebben a korszakban zajlott az 1627. évi béketárgyalás, melynek eredménye az úgynevezett szónyi béke megkötése, ami a későbbi

¹⁸ ÖStA HHStA AUR 1503. 08. 20.; MNL OL DL. 30 498; TSMA E. 7675.; Thallóczy Lajos – Horváth Sándor: *Jajcza (bánság, vár és város) története 1450–1527*. Budapest, 1915. 167–170. Nr. 56.; *GOR 2.*, 616–620.

¹⁹ MNL OL DL. 24 393; Thallóczy–Horváth: *Jajcza*, 279–286.; Yekeler, Numan – Özkılınç, Ahmet – Sivridağ, Abdullah – Karaca, Yılmaz – Çoşkun, Ali – Atik, Vahdettin – Köse, Resul – Kirca, Ersin – Gurulkan, Kemal – Szepesiné Simon, Éva – Schmidt, Anikó (haz. / szerk.): *Arşiv belgelerine göre Osmanlı'dan günümüze Türk–Macar ilişkileri / Török–Magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig a levéltári dokumentumok tükrében*. İstanbul / Isztambul, 2016. 13–18.

²⁰ 1519. április. Slovenský národný archív, Hodnoverné miesto, Bratislavská kapitula, 1926 Capsa 28, fasc. 7. nr. 41. <http://monasterium.net/mom/SK-SNA/3900-HodnoverneMiestoBratislavskaKapitula/1905/charter> (megtekintés: 2016. szeptember 9.)

²¹ Petritsch, Ernst Dieter: *Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547*. MÖS, Jg. 38. (1985) 49–80.; Papp Sándor: *Kárrendezési kísérletek a hódoltságban az 1547. évi békekötés után*. Keletkutatás, 1996. ősz – 2002. tavasz, 141–160.

²² A magyarországi tárgyalásokról és időnként a szultáni és császári ratifikációkról is nagy számú adattal rendelkezik az Esztergomi Primási Levéltár: Acta radicalia, Classis B. Itt található a Magyarországon zajlott 1606., 1627. és 1641. évi béketárgyalás irattanyaga és jegyzőkönyve.

megállapodások mintájául szolgált. Tudjuk azt is, hogy 1649-ban Johann Rudolf Schmid von Schwarzenhorn Isztambulba utazott a béke előzetes megkötése érdekében, a békepéldányok ott készültek, amelyeket a császári internuncius és Kara Murád pasa nagyvezír (1649–1650) hitelesített. Ez a hosszú korszak 1664-ig, a vasvári békéig tart, amely béke megkötésébe a magyar rendeknek már nem volt beleszólásuk. Az 1627-es béketárgyalás iratanyagát a Szegedi Tudományegyetem Történelemtudományi Doktori Iskola Modernkori alprogramján belül, a doktori képzés szemináriumain kezdtük el áttekinteni. Kutatócsoportunk tagjainak első közös publikációja ebből az iratanyagból született.²³

A béketárgyalások utolsó vizsgált korszaka a vasvári békével kezdődik. Ebben az esetben nem volt előzetes magyarországi béketárgyalás, csak a császári béketerv ismertetése és az oszmán fél beleegyezése, amelyet kétoldalú ratifikáció követett. A karlócai és a pozsaréváci békék esetében például külföldi hatalmak mediációja mellett folytak a béketárgyalások a Portával. A Habsburg–oszmán megállapodások közös jellemzője, hogy a vasvári békétől kezdődően minden tárgyalást a magyar rendek kihagyásával bonyolítottak le.

A fent ismertetett anyag feldolgozás és kiadása során három okmánytár módszertanát fogjuk követni. A velencei–oszmán kapcsolatokat Hans Peter Alexander Theunissen dolgozta fel PhD disszertációjában, aki nagyon részletes diplomatikai és történeti bevezetőt készített, elsősorban az 1980-as évek szakirodalmi szintjén, az okmányokról azonban nem készített fordításokat.²⁴ Őt követte 2000-ben Dariusz Kolodziejczyk,²⁵ aki jó diplomatikai és rövidebb történeti bevezetővel, illetve mintaszerű angol fordításokkal adta ki a lengyel–oszmán békeszerződéseket. A harmadikként használt forráskiadás a 2003-ban megjelent forráskiadásom, amely a 1528 és 1605 közötti időszakra vonatkozóan tartalmazza I. János hamisított szerződéslevelét, János Zsigmond, Bocskai István megállapodásait és beiktató iratait, illetve az erdélyi vajdák, fejedelmek szerződéslevelit és kinevező okmányait.²⁶ Ennek bevezetőjében elsősorban az oszmán kancellária működésére és az okmányok keletkezésének történetére koncentráltam.

Az összes békepéldány esetében, így a latin nyelvűeknél is – ahogy fentebb is hangsúlyoztam – elsődlegesen az eredeti vagy az ahhoz legközelebb álló kézirattal dolgozunk. Találunk azonban bőven példát arra is – elsősorban a 17. századtól kezdve –, hogy a békeszövegeknek van nyomtatott kiadása. A 18–20. századi okmánytárakat, mint amilyen Dumon,²⁷ Noradounghian²⁸ és Testa²⁹ munkája, illetve az Angliában kiadott oszmán szerződészövegek latin fordításait csak tájékozódás céljából használjuk.³⁰ Ugyanez igaz a 20.

²³ Brandl Gergely – Göncöl Csaba – Juhász Krisztina – Marton Gellért Ernő – Szabados János: *Válogatott források az 1627. évi szőnyi békeszerződés történetéhez*. Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények, 15. évf. (2017) 151–203.

²⁴ Theunissen, Hans Peter Alexander: *Ottoman Venetian Diplomats: the 'Ahdnames. The Historical Background and the Development of Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of Corpus of Relevant Documents*. PhD Dissertation, University Utrecht, 1991.

²⁵ Kolodziejczyk, Dariusz: *Ottoman-Polish Diplomatic Relations (15th–18th Century). An Annotated Edition of 'Ahdnames and Other Documents*. Leiden–Boston–Köln, 2000.

²⁶ Papp, Sándor: *Die Verleihungs-, Bekräftigungs- und Vertragsurkunden*, id. mű.

²⁷ Du Mont, Jean: *Corps universel diplomatique du droit de gens*. Vol. 1–8. Amsterdam – La Haye, 1726–1731.

²⁸ Noradounghian, Gabriel: *Recueil d'Actes 1–4*.

²⁹ Testa, Baron de: *Recueil des traités de la porte Ottomane avec les puissances étrangères*. Vol. 1–11. Paris, 1864–1911.

³⁰ *Treaties between Turkey and the foreign powers 1535–1855*. London, 1855.

század elején készült, az osztrák államszerződéseket bemutató munkára is.³¹ A kutatáshoz már szélesebb körben is áttekintettük az oszmán államközi szerződésekre vonatkozó irodalmat.³²

Bár nem tartozik szorosan a jelen projekthez, hosszabb távon vizsgálni kívánjuk az Oszmán Birodalom keleti határvidékén kialakult diplomáciai viszonyokat is, legalább a legújabbban megjelent iráni szakirodalom és forráskiadások alapján.³³

Török részről a 19. században két nagy forráskiadás jelent meg, amelyek zömében diplomáciatörténeti forrásokat tartalmaznak. Az első okmánytár Feridun bég híres, két kötetes okmánygyűjteménye, *A szultánok levelezése*.³⁴ A Bécsben őrzött, legteljesebbnek mondott kéziratban csak egy Habsburg–oszmán békekötés található, az 1547-es.³⁵ Az összes többi, az 1606-os szivatoroki, az 1615-ös bécsi, az 1627-es és az 1642-es szőnyi béke ratifikációja utólagos kiegészítése a kötetnek,³⁶ amelyek a 19. században, a munka nyomdai szerkesztése közben kerültek a szeráj és a mecsetkönyvtárak kéziratok anyagából a kötetbe.³⁷

A másik 19. századi török forráskiadás öt kötetben tartalmazza az oszmán békeszerződések és kereskedelmi megállapodásokat.³⁸ A kiadvány harmadik kötetében találjuk a 60–134. oldalak között a Habsburg–oszmán békeszerződéseket, összesen tizenkettőt, de ez a szám a valóságban több, mivel az 1699-es karlócai békétől kezdve a fő megállapodást kiegészítések, kereskedelmi megállapodások is kísérték. A kötetben a tárgyalt korszakra vonatkozóan az alábbi békék szövegei találhatóak: 1568, 1576, 1608, 1615, 1627, 1641, 1645, 1664, 1699, 1717 és az 1739. Ezek a másolatok az oszmán levéltárból és a külföldi hatalmakra vonatkozó diplomáciai anyagból kerültek a kötetbe.³⁹ Ezeket összevetve a Bécsben eredetiben fennmaradt oklevelekkel, megállapítható, hogy vannak esetek, amikor az oszmán forráskiadásokban – ahogy a magyarokban is – nem a végleges békeszerződés, hanem egy köztes változat olvasható. Az 1568-as drinápolyi béke két magyar forráskiadásban megjelent szövegváltozata is egy a békeszerződés véglegesítését megelőző állapotot tükröz.⁴⁰

Mivel arra törekszünk, hogy minden esetben a legvégső változatot jelentessük meg, elsősorban a bécsi eredeti példányok feltárását szorgalmaztuk. Ennek ellenére figyelembe kell venni a korabeli vagy későbbi szövegvariánsokat is, hiszen azok a békeszerződés keletkezéstörténetére vonatkozóan adhatnak új adatokat, illetve segíthetnek egy-egy szöveg hely

³¹ Bittner, Ludwig: *Chronologisches Verzeichnis der Österreichischen Staatsverträge. Die österreichische Staatsverträge von 1526 bis 1763*. Bd. 1. Wien, 1903.

³² Ennek felsorolása oldalakat venne igénybe, ezért csak két régi és szinte elfelejtett kötetet említek meg: Reşad, Ali – Macâr İskender (mütercimler): *Kapitülasyonlar tarihi, menşei, asılları*. İstanbul, 1330[1914].; Reşat, Ekrem: *Osmanlı Muahedeleri ve kapitülasyonlar 1300–1920 ve Lozan Muahedesi 24 Temmuz 1923*. İstanbul, 1934.

³³ Erre vonatkozóan lásd például: برزش امیر حسین: روابط سیاسی – دیپلماتک ایرانی و جهان در عهد صفویه. مؤسسه انتشارات امیر کبیر. تهران 1392. صالحی نصرالله دکتر: مجموعه رسائله و لوايح تجديد حدود ايران و عثمانی 905 – 1309 هجری قمری. میرزا محبعلی خان الملک مرندی یکانلو. تصدیح و پژوهش دکتر نصرالله صالحی. انتشارات طهوری تهران 1395–2018.

³⁴ Feridûn, Ahmed Beg: *Mecmû'a-i münşe'âtü s-selâtin*. 1–2. Cilt. İstanbul, 1274–1275²[1858].

³⁵ Nationalbibliothek, Handschriftensammlung HO. 50.

³⁶ TSMA H. 1366., R. 1942., R. 1954.

³⁷ Papp, Sándor: *Feridun Beyin münşeati: Mecmua-ı Münşeati s-Selatin. (Macaristan'a ve Erdel'e ait XVI–XVII. yüzyıl belgelerinin incelenmesi)*. Archivum Ottomanicum, vol. 34. (2017) 129–137.

³⁸ *Muahadat mecmuası*. 1–5. Cilt. [Kostantiniye], 1294[1877]–1298[1881].

³⁹ Az anyag egy része a Habsburg Monarchia ügyeit tartalmazó kötetből származik. Lásd: Başbakanlık Osmanlı Arşivi (a továbbiakban: BOA), Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri.

⁴⁰ Sinkovics István (szerk.): *Magyar történeti szöveggyűjtemény, 1526–1790*. II/1. Budapest, 1968. 140–152.; *Verancsics Antal összes munkái*. 5. köt. Kiadta: Szalay László – Wenzel Gusztáv. Pest, 1860. 216–233. (Magyar Történelmi Emlékek II. osztály, 6. köt.)

értelmezésében. Ilyen hasznos, 16. századi kéziratos okmánygyűjtemény található például a Bajezid mecsetkönyvtárban (Beyazit Devlet Kütüphanesi), ami az 1547-es, 1562-es, 1568-as és az 1576-os békeszerződések szövegét tartalmazza.⁴¹ Az oszmán udvar hivatalos protokollumai, az úgynevezett fontos ügyek defterei (*mühimme defterek*) is megőriztek három békeszerződést 1565-ből,⁴² 1574-ből⁴³ és 1575-ből.⁴⁴

A nyugati országok keleti gyűjteményei szintén hatalmas mennyiségben őriznek oszmán békedokumentumokat,⁴⁵ melyek általában csak hiánypótlásra használhatók. Van azonban egy a 17. századi visszafoglaló háborúk idején keletkezett, a szultáni tanács rendeleteinek másolatát tartalmazó defter, amely a szultáni vazallusokkal és szuverénekkal folytatott levelezést tartalmazza. Feltehetően Buda visszavételekor (1686) hadiszákmányként került császári kézbe, majd onnan Németországba, Göttingenbe.⁴⁶ A defternek az a különleges jelentősége, hogy az ide bevezetett okmányok az eredeti példányok hiteles másolatainak számítanak. Itt őrzik az 1649-es béke egy példányát, amit össze lehet vetni a Bécsben őrzött eredeti szöveggel, illetve az 1650-es és 1651-es szerződéslevelek másolatait, amelyeket a végleges változat létrejöttéig folyamatosan módosítottak. Ugyancsak innen ismert az 1664-es vasvári béke több példánya is, melyekkel legutóbb Tóth Hajnalka foglalkozott.⁴⁷ Az isztambuli levéltárban sikerült fellelni azt a levelet, amelyben a nagyvezír a szultánnak ismertette a neki átadott béketervezetet, amelyet az oszmán uralkodó is elfogadott.⁴⁸

Az alábbi melléklet egy pillanatsfelvétel a kutatás jelenlegi állapotáról, ami azt is jelenti, hogy meglévő adataink a következő években bizonyosan tovább fognak bővülni. Egy-egy békeszerződés példányáról ténylegesen csak akkor lehet biztosat mondani, ha elvégeztük a békekötés történetének háttérkutatását is. A melléklet a fentebb bemutatott kutatás teljes anyagát nem tartalmazza, azonban ez a részlet is felhívja a figyelmet arra, hogy milyen sokrétű forrásanyag feldolgozásával állunk szemben.

⁴¹ Beyazit Kütüphanesi, Veliyüddin 1970.

⁴² 6 *Numarah Mühimme Defteri (972 / 1564–1565)*. Özet, Transkripsiyon ve İndeks. 2. Cilt. Ankara, 1995. 436–439. Nr. 796.

⁴³ BOA, 26. Mühimme defteri, Nr. 908.

⁴⁴ BOA, 27. Mühimme defteri, Nr. 256.

⁴⁵ Lásd: Schmidt, Jan: *A Catalogue of the Turkish Manuscripts in the John Rylands University at Manchester*. Leiden, 2010. (Islamic Manuscript and books, 2.)

⁴⁶ Göttingen, Niedersächsische Nationalbibliothek, 4 o Cod. MS. Turcica 29.

⁴⁷ Tóth, Hajnalka: *The circumstances and documents of the Peace of Vasvár*. Archivum Ottomanicum, vol. 34. (2017) 243–256.

⁴⁸ BOA İbnülemin, Hr. 408.

MELLÉKLET

A 17. századra vonatkozó Habsburg–oszmán békeszerződések listája

1606. november 11. Béke II. Rudolf (1576–1608) és I. Ahmed (1603–1617) között.⁴⁹
1608. november 11–20. Béke I. Ahmed és II. Rudolf között (amelyet nem ratifikált II. Mátyás (1608–1618)), I. Ahmed ratifikációja, Konstantinápoly, 1609. május 6–15. (Konstantinápoly, a szultáni ratifikáció hivatalos másolata, hátoldalán olaszul, hogy ezt a példányt hozta Adam Herberstein).⁵⁰
1610. április 25. – május 4. A zsitvatoroki béke újabb ratifikációja I. Ahmed és II. Mátyás között (I. Ahmed ratifikációja, Konstantinápoly), 1610. február 12. (Bécs, II. Mátyás ratifikációja).⁵¹

⁴⁹ ÖStA HHStA Österreichische Staatsverträge, Abschriften, Kt. 2. Fasc. 1. A zsitvatoroki békeszerződés Johann a Molard nevére készült változatának török fordítása, amelyet 1608. október 14-én Adam Herberstein számára lemásoltak. Ez a dokumentum, mint ahogy az eredeti is, tartalmazza a keresztény fél aláírásait török és latin változatban. Az eredetije az ÖStA HHStA Türkische Urkunden között található. Mikrofilmfelvétele: MNL OL Mikrofilmtár. Egy másik példány, ami csak a zsitvatoroki békeszerződés pontjait tartalmazza: ÖStA HHStA Österreichische Staatsverträge Abschriften, Kt. 2. Fasc. 1. (folio nélkül). Ebben hiányosak a békepontok, kimaradt például az első pontból, hogy a követeknek ajándékkal kell a padisah udvarába menniük, csak azt említik, hogy a császár és a szultán egymást apának és fiúnak szólítja. ÖStA HHStA Orientalische Handschriften (a továbbiakban: Orient. HS) 584. fol. 35.; ÖStA HHStA Nicht katalogisierte Karton; Feridûn: *Mecmû'a-i münşe'âtü s-selâtin 2.*, 438–443. (Ez a példány Rudolf császár eredeti, Brandischben 1606. december 9-én keletkezett ratifikációja [Holter, Kurt: *Studien zu Ahmed Feridûn's Münşe'ât es-selâtin*. Mitteilungen des österreichischen Institut für Geschichtsforschung, Ergänzungsband, 14. (1939) 443.], amely 1606. cemaziyülevvel 9-re van dátumozva. Holter tévesnek vélte, de nem az, hiszen a fordító egyszerűen átírta a decembert cemaziyülevvel, mivel ennek a hónapnak a korban ez a muszlim hónap volt a párja.) Dumont: *Corps universel diplomatique 2.*, 78–80. Rudolfnak is volt korábban egy ratifikációja. Mátyás esetében felmerülhet, hogy azért kérte a török ratifikációt, mert ő lett a magyar király Fekete, Ludwig: *Türkische Schriften aus dem Archive des Palatinus Nicolaus Esterházy 1606–1645*. Budapest, 1932. 5–7. Zsitvatorok, 1606. november 11.; *Treaties Between*, 1–6.

⁵⁰ ÖStA HHStA Türkische Urkunden Kartone (a továbbiakban: TUK) 4. 1608. október 10–21. Pontosabban: 1017. recep 1. / 1608. október 11. Török békeszerződés latin fordítása. ÖStA HHStA TUK 4. 1608. október 10–21. A szultáni ratifikáció hivatalos fordítása: 1018. safer 1–10. / 1609. május 6–15. A békeszerződés Andrea Negroni által készült fordítása olaszul, a címlapon kiemelve, hogy ezt a példányt hozta Herberstein, 1017. al primo della luna di regiep cioe di novembre, vagyis 1609. október 4-én készült. A széljegyzetekben jelezve, hogy hol van eltérés az eredeti zsitvatoroki példányhoz képest. ÖStA HHStA Österreichische Staatsverträge, Abschriften, Kt. 2. Fasc. 1. foliózás nélkül (a teljes bevezetése megvan, de hiányzik a dátum és a lokáció); BOA Düvel-i Enebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri. 5–7.; *Muahedat mecmuası 3.*, 69–72. (hiányos a bevezető része és a dátuma); Feridûn: *Münşe'âtü s-selâtin 2.*, 412–415. (az eleje hiányos, a dátvet nincs meg [Holter: *Studien*, 443.], de a dátuma teljes.) A török példány korabeli német változata és kiadása Andrea Negroni olasz fordítására épült: Nehring, Karl: *Adam Freiherrn zu Herbersteins Gesandtschaftsreise nach Konstantinopel. Ein Beitrag zum Frieden von Zsitvatorok (1606)*. München, 1983. 199–207.

⁵¹ ÖStA HHStA Türkische Urkunden (a továbbiakban: TU) 1610. április 25. – május 4. Eredeti szultáni ratifikáció. ÖStA HHStA Österreichische Staatsverträge, Abschriften. Kt. 2. Fasc. 1. (fóliózás nélkül). II. Mátyás kiküldte Andrea Negronit és Bonhomot, hogy a Portán mutassák be a zsitvatoroki béke eredeti példányát és a Herberstein által hozott példány közötti különbséget. (ÖStA HHStA Türkei I. Kt. 92. Konv. 2. (1610) fol. 8–10. II. Mátyás I. Ahmed szultánnak. Bécs, 1610. február. 12.) Ennek a követjárásnak lett az eredménye az új szultáni ratifikáció. Kérdés azonban továbbra is az, hogy miért kellett ezt 1615-ben újra ratifikáltatni. Komárom szigetén találkoztak a követek Murád pasa nagyvezír és Kádzáde Ali pasa ruméliai begberbég irányításával. A császár követsége kérte, hogy az ahdnámét a szultán állítsa ki. Nem látszik, hogy külön kiemelték volna a hibákat. A békepontok új szerkezetűek, előbb a béke 20 évi időtartamára, majd a császár személyére tértek ki,

1612. június 30. I. Ahmed és II. Mátyás között (Konstantinápoly, I. Ahmed ismételtlen megerősíti a zsitvatoroki békét).⁵²
1614. február 11–20. I. Ahmed megerősíti a II. Mátyással kötött békét.⁵³
1615. június 21–29. Béke II. Rudolf (II. Mátyás) és I. Ahmed között⁵⁴ (I. Ahmed ratifikációja, Konstantinápoly), 1615. szeptember 5–14. (I. Ahmed új török ratifikációja, Konstantinápoly).
1616. Béke II. Mátyás és I. Ahmed között.⁵⁵
1617. június 26. – július 4. „*Kommerz-traktat*”: szárazföldi és tengeri kereskedelmi megállapodás I. Ahmed és II. Mátyás között.⁵⁶
1618. február 27. A komáromi megállapodás latin fordítása az aláírások stilizálásával.⁵⁷

kimondták a királyi cím használatának megszüntét. Holter is látta (Holter: *Studien*, 444.) a bécsi levéltárban az eredeti békepéldányt. ÖStA HHStA TUK 4. 1610. október 11. (A dátumot utólag írták az okmányra, a dokumentumból nem lehet tudni, hogy mikor keletkezett. Török papírra írt másolat, talán a szultáni ratifikáció, de lehet, hogy csak egy szultáni levél [námé]. Hivatkozik a levél Johann a Molardra [Molardi János], aki a zsitvatoroki tárgyalások császári bizottságát vezette.) ÖStA HHStA TUK 4. 1610. február 12. II. Mátyás latin nyelvű ratifikációjának másolata. A szultán ratifikációjának német fordítása Illésy János munkája, azonban a dátum eltérő: 1021. Anfang des Monats rebiülevvel / 1612. június 30. Mivel az okmány Mátyás két követe, Peter Bonhomo és Andrea Negroni tárgyalásainak eredményéről szól, akik pedig 1610-ben voltak a Portán, a „rossz” dátum magyarázatoként csak elírás jöhet szóba. Második megközelítésként 1612. június 30-án a Portán ismét kiadtak volna egy békeszerződést megerősítő oklevelet, amelyben esetleg a problémás 6. pont szövegét megváltoztathatták. ÖStA HHStA TUK 4. 1610. június 7–16. palliumban lévő 5 példány eredetiben (fol. 1–4.) és másolatokban Illési fordítása, melyen 1021. rebiülevvel 1–10. található. Az utolsó okmány azonban az 1610. június 7-re dátumozott szultáni ratifikáció olasz fordítása (fol. 32–33.). A fentiek alapján lehetséges, hogy 1612-ben is készült egy szultáni ratifikáció. Ennél tovább csak szövegkritikai vizsgálatokkal mehetünk.

⁵² Lásd az 1610-es békére vonatkozó adatokat.

⁵³ ÖStA HHStA TU 1614. február 11–20. Edirne. IV. Mehmed megerősíti a békét.

⁵⁴ ÖStA HHStA TU 5–14. Szeptember 1615. Eredeti (Holter: *Studien*, 444.) ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 1 Nr. XIII. 1024 cemaziyyü l-ahire 1. / 1615. június 28.; ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften, Kt. 2. Fasc. 1. XIII. Török kézzel írt tessük, lehet korabeli is. (Csak a papír alapján lehet megmondani, hogy mikor keletkezett a másolat.) Buda, 1615. augusztus 26. Ahmed kethüda és Gaspar Gratiani tárgyalásai során jött létre, és a szöveg befejezésekor hosszan leírták a processzust, amely során a példány létrejött. ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften, Kt. 2. Fasc. 1. XIII. I. Ahmed ratifikációja, európai kézzel készült másolat (1024. şaban 11-20. / 1615. szeptember 5–14.; ÖStA HHStA Orient. HS 584. fol. 5–6.; BOA Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri 7–10.; Feridün: *Münşeati s-selatin* 2., 419–422. (Holter szerint [Holter: *Studien*, 444] az eredetiből hiányzik öt sor.) *Muheadat mecmuası* 3., 72–77; ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 1. Nr. XIII. 1024 cemaziyyü l-ahire 1. (1615-ben Budán készült másolat); Fekete: *Türkische Schriften*, 7–14. 1615. július eleje. (Ez a példány a Komárom szigetén összeült bizottságok tessükje.) *Treaties Between*, 7–12. (1615. december 1.)

⁵⁵ BOA Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri.; *Seres conditionum et pacificationis*. (Török békék másolatai 1606–1649 között és fol. 36–42. a karánsebesi határegyezmény szövege 1741-ből.) ÖStA HHStA Handschriftensammlung (a továbbiakban: HS) W 518. Latin ratifikáció II. Mátyástól. Bécs, 1616. május 1.; Prága, 1616. május 10. Ez teljesen átírta a Rudolf által ratifikált 1606-os békét. Fekete: *Türkische Schriften*, 16–17. Bécs, 1616. május 1.; *Treaties Between*, 7–19. 1616. május 1. (Talán ide köthető egy másik olasz másolat, ami az ÖStA HHStA Türkei 1. Kt. 106. Konv. 1. fol. 254–255. között található.) *Treaties Between*, 12–19. (1616. május 12.)

⁵⁶ ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 2. Nr. XV. 1026. cemziyühahir 21–29. / 1617. június 26. – július 4. Az eredetiben fennmaradt dokumentum európai kéz által készített másolata. (Valamikor egy sor Habsburg-oszmán békepéldányt lemásoltattak a bécsi anyagból. Ugyanaz a kéz készítette őket.)

1618. május 12. Az újbarsi szerződés a törököknek Esztergomnál átadott falvokról, azok adózásáról.⁵⁸
1625. IV. Murád (1623–1640) és II. Ferdinánd (1619–1637) közötti béke. Békétárgyalás Magyarországon (Gyarmat), 1626. március 26. (Bár az a szakirodalom véleménye, hogy sohasem ratifikálták, a jelzett dátum II. Ferdinánd latin ratifikációjának a dátuma.)⁵⁹
1627. szeptember 13. (a szőnyi békekötés); 1627. november 30. – december 9. IV. Murád ratifikációja (Konstantinápoly).⁶⁰
1641. március 19. Békétárgyalás Szőny mezején. Ibrahim (1640–1648) és III. Ferdinánd (1637–1657) megbízottjainak békekötése.⁶¹
1644. június 26. III. Ferdinánd ratifikációja Ibrahim szultánnal kötött békéről. Eredeti latin, valamiért nem küldték el Isztambulba.⁶²
1649. június 12. Béke III. Ferdinánd és IV. Mehmed szultán (1648–1687) között, amit Johann Rudolf Schmid és a nagyvezír, Kara Murad pasa kötött meg és pecsételt le. A későbbiekben ezt ratifikálták.⁶³

⁵⁷ ÖStA HHStA TUK 7. C. 1618. die 27. februarius, Comarn.; ÖStA HHStA TUK 7. D. 1618. [die 27.] februarius, Comarn.; ÖStA HHStA TUK 7. D. 1618. február 27. A komáromi megállapodás latin eredeti példánya, aláírásokkal és pecséttel. ÖStA HHStA HS W 518. 1618. február. 27. Olasz és magyar szövegváltozatát lásd: Salamon Ferenc: *Két magyar diplomata a tizenhetedik századból*. Pest, 1867. 274–278.; Fekete: *Türkische Schriften*, 23–27. Komárom, 1618. február. 7–17.; *Treaties Between*, 20–23. (1618. február. 27.)

⁵⁸ ÖStA HHStA TUK 7. A. 1618. május 12.

⁵⁹ ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 2. Nr. XVII. (1625, Tractatus Gyarmatiensis); ÖStA HHStA HS W 518. II. Ferdinánd, 1626. március 26.

⁶⁰ ÖStA HHStA TU 1627. november 3. – december 9. Szultáni ratifikáció, eredeti. (Holter: *Studien*, 447.) BOA Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri 10–14.; *Muahadat mecmuası* 3. 77–81. (A 77. oldalon az szerepel, hogy a szultán a békét 1037. rebiüláhir első dekádjában ratifikálta: 1037. rebiüláhir 1–10. / 1627. december 10–19.) ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 2. Nr. XVIII.: 1037. rebiüllevvel 21–30. / 1627. november 30. – december 9. Nr. XIII.; Bécs, 1628. szeptember. 10.; ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 2. Nr. XIII.: 1037. muharrem 1. / 1627. szeptember 12. Csak a békepontok szerepelnek. ÖStA HHStA Orient. HS 584. 6–8. *Treaties Between*, 26–31.

⁶¹ ÖStA HHStA TU 1642. március 19. A második szőnyi megállapodás eredeti példányai aláírásokkal és pecsétekkel latinul és magyarul. A szöveg dátuma nem lehet jó: vagy 1051. zilhicce 19-én / 1642. március 21-én, vagy pedig 1642 március 19-én / 1051. zilhicce 17-én jött létre. ÖStA HHStA TUK 8. 1643. február 25. Bécs, III. Ferdinánd latin ratifikációja (?) Piszkozat.; BOA Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri 14–15.; *Muahadat mecmuası* 3., 84–88. Csak a pontokat tartalmazza, nem hozza a teljes szöveget, kivonatolt. ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 3. Nr. XIX. (Tévedésből (?) nem Ibrahim nevét írták rá, hanem (IV.) Mehmedét. Az eredeti dátum evayil-i receb 1025. volt / 1616. július 15. (?) Az utolsó oldal verzóján: „1650, Diploma e Ratificazione del G. S. Sultan Mehmet della prorogata pace partate dall’ Ambasc. Hassan Bassa.” Ugyanott egy török kéztől származó példány, dátuma 1060. šaban 1–10. / 1650. július 30. – augusztus 8. A fentiek alapján ennek az iratnak téves a besorolása.) ÖStA HHStA HS W 518. Szőny, 1642. március. 19. Latin. *Treaties Between*, 31–34.; 35–38. (1642. március 19. és 1642. március 23.)

⁶² ÖStA HHStA TU 1644. június. 26. Wien. (Az 1642-es szőnyi békét erősíti meg.) Hermann Tschernin követsége III. Ferdinánd ratifikációját vitte a Portára. Ekkor kellett volna elkészülnie az oszmán ratifikációnak. Tischer, Franz: *Zweite Gesandtschaftsreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic nach Constantinopel im Jahre 1644*. Neuhaus, 1879. 34–35. Hammer nem tudott arról, hogy négy pontban megegyeztek, amelyben a második szőnyi béke megerősítése és egy viszontkövetség küldése is szerepelt I. Rákóczi György és a svédek szétválasztása mellett. *GOR* 5., 351–352.

⁶³ ÖStA HHStA TUK 8. 1649. július 12. / 1059. recep 2. Kara Murád pasa nagyvezír által lepecsételt békeszöveg; ÖStA HHStA TUK 8. 1649. július 12. / 1059. recep 2. (A példányokon a muszlim évet

1650. Béke III. Ferdinánd IV. Mehmed között.⁶⁴
1650. szeptember. 11. III. Ferdinánd ratifikációja a IV. Mehmeddel kötött békéről. Eredeti latin változat.⁶⁵
1650. szeptember. 20. A szultáni ratifikáció latin fordítása.⁶⁶
1650. augusztus 19–27. IV. Mehmed ratifikációja III. Ferdinándnak elküldve.⁶⁷
1664. augusztus 9–10. A vasvári béke I. Lipót és IV. Mehmed között a Vasvár melletti török táborban (oszmán datálás szerint: 1664. augusztus 9.), I. Lipót császár ratifikációja, 1664. szeptember 22. A nagyvezír ratifikálja a szultán nevében az Érsekújvár alatti török táborban (1664. szeptember 22. – október 1.). A későbbi szultáni ratifikációs példány (1665. május 16–25.) Bécsből még nem került elő.⁶⁸

1049-nek írták 1059 helyett.) Johann Rudolf Schmid internuncius és Kara Murád pasa nagyvezír kötötte meg, és a pecsétjükkel lepecsételték. Ennek a szerződésnek az olasz fordítása két példányban maradt fenn itt. ÖStA HHStA TUK 8. 1649. július 1. A szerződés békepontjai, a végén Schmid neve („Jo. Schmidt”). ÖStA HHStA TUK 8. 1649. július 1. A szerződés díszes kéziratosszerű formában elkészült változata. Schmid aláírásával és pecsétjével, az aláírásban már Schwarzenhornként szerepel. Göttingen, Niedersächsische Nationalbibliothek, 4 o Cod. MS. Turcica 29.; ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 2. Fasc. 2. Nr. XX. (A dátum hiányos: Xti. 1649. sene 1059.) ÖStA HHStA HS W 518. Konstantinápoly, 1649. július 1. A török szöveg latin fordítása és mellette a császári ratifikáció; BOA Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri 15–17.; *Muahadat mecmuasi* 3., 84–88.; *Treaties Between*, 35–38. (1649. július 1.) és dátum nélkül mellette a császári ratifikáció.

⁶⁴ Göttingen, Niedersächsische Nationalbibliothek, 4 o Cod. MS. Turcica 29. 71. IV. Mehmed III. Ferdinándnak. „Cenâb-i hümayûnlarından Nemçe İmparatorluğa yazılan ahdnâme suretidür” [Öfenségétől a Habsburg császárnak írt békeszerződés másolata]. Konstantinápoly, 1060. rebiülahir evail / 1650. április 3–12. (Ez lehet a béke azon példánya, amivel Haszán aga elindult Bécsbe tárgyalni.) Göttingen, Niedersächsische Nationalbibliothek, 4 o Cod. MS. Turcica 29. 76v. IV. Mehmed III. Ferdinándnak. „Hasan ağa ile Nemçe İmparatorluğa gönderilen mektüb-i şerif sûretidür” [Haszán ágával a Habsburg császárnak küldött nemes levél másolata]. 1060. rebiülahir evahir / 1650. december. 22.; Göttingen, Niedersächsische Nationalbibliothek, 4 o Cod. MS. Turcica 29. 74v–75.; ÖStA HHStA Staatsverträge Kt. 2. XIX.

⁶⁵ ÖStA HHStA TU 1650. szeptember 11. Eredeti latin, másolattal.

⁶⁶ ÖStA HHStA TU 1650. szeptember 20. Konstantinápoly. Az eredeti török latin fordítása. Ugyanitt: dátum nélkül. Elcsi Haszán címzetes temesvári pasa által hozott és átadott szultáni ratifikáció olasz fordítása.

⁶⁷ ÖStA HHStA TU 1650. augusztus 19–17. Konstantinápoly, eredeti és végleges szultáni ratifikáció. 1650. december 20-án adta át Elcsi Haszán pasa a császári audiencián. Göttingen, Niedersächsische Nationalbibliothek, 4 o Cod. MS. Turcica 29. 81–82v. IV. Mehmed III. Ferdinándnak. A békeszerződés végleges változata, amit Haszán pasa után küldtek Bécsbe. 1060. şaban 28. / 1650. augusztus 26.

⁶⁸ ÖStA HHStA TUK 10. A vasvári béke. A békeszerződés első példányának olasz fordítása. Az eredeti szöveget törökül és latinul írták, amit a megbízottak ellenjegyezték, Köprülü Fázil Ahmed pasa nagyvezír a latin változatot, Simon Reniger a törököt. Ezek kettős dátumot kaptak: „16 della Luna Muharrem l'anno 1075 cioè alli 9. ó. 10 Augusto 1664. Nel campo Vasvar.” A török dátum augusztus 9-ére fordítható. ÖStA HHStA TUK 10. 1664. szeptember 9. I. Lipót ratifikációjának latin példányának másolata. ÖStA HHStA TUK 10. 1664. szeptember 22. / 1075. rebiülellev 1. Köprülü Fázil Ahmed pasa ratifikációja (?) a szultán nevében.; BOA Düvel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri 17–19. Két példány, az első a szerződés megújítása: 1074. muharrem 16. / 1664. augusztus 8.; a másik az Újvárnál elkészült példány: 1075. rebiülahir 1–10. / 1664. október 22–31.); *Muahadat mecmuasi* 3., 89–90.; ÖStA HHStA Staatsverträge, Abschriften Kt. 3. A vasvári béke három európai kéztől származó példánya. *Treaties Between*, 38–39., 39–43. (nem a végleges békepontok).

1680/1681. Béke I. Lipót (1657–1703) és IV. Mehmed között.⁶⁹

1699. január. 26. Béke I. Lipót és II. Musztafa (1695–1703) között. Császári ratifikáció:
Bécs, 1699. február. 16. Szultáni ratifikáció: Edirne, 1699. február 22. – március 3.⁷⁰

⁶⁹ ÖStA HHStA TUK 10. 1680 / 1091. (törökül, de nem török kéz írta). Lipót ratifikációjának török fordítása a békepontokkal. *Treaties Between*, 44–46. 1681. Egyelőre másik példánya nem ismert.

⁷⁰ ÖStA HHStA TU 1699. február 21. – március 2. / evahir-i şaban 1110, Edirne. Eredeti, török nyelvű, tigrával ellátott irat, mellette német fordítás és egy kéziratos oszmán-török másolat. BOA Dii-vel-i Ecnebiyye defterleri, Nr. 57/1. Nemçe Ahd defteri 21–27.; *Muahedat mecmuası* 3., 92–102.; ÖStA Kriegsarchiv, Zentralstellen, Hofkreigsrat, Sonderreihe, Kanzlei Kt. 56. Nr. 46. (?) Latin nyomtatvány. *Treaties Between*, 47–57. 1699. január 26.; ÖStA HHStA Orient. HS Nr. 584. fol. 1322. Van egy pergamenre írt változat és több másolat is. ÖStA HHStA TUK 1699. Jänner 26. Friedenstractat von Karlovitz. (Egy török másolat, három latin másolat, egy latin nyelvű velencei példány, egy olasz nyelvű példány a béke tizenöt pontjával [törökül is, európai kéztől]) „Abweichungen des lateinischen vom osm. Vertragstext, verzeichnis durch die kaiserl. Dolmetsche angefertigt.” 1699. február 16. Wien; Ratifikation des Karlowitzer Friedens durch Kaiser Leopold I. Orig. latein., Pergament, teilw. Goldtinte, 2 Kopie, 1. auszugsw. Kopie; *Treaties Between*, 47–59. (1699. február 26.)